

Barbara Anolomova

Сүрэгтэй
чөргүүчнэн
пуяллуун

84(24)
A76

84(дн)

A76

Варвара Аполлонова

84(2Рос=Фк)

*Ийэм Гуляева Варвара Ивановна,
аџам Лиханов Никанор Петрович
сырдык кэриэстэригэр аныыбын.*

14781

Сүрэџим
үөрүүнэн туоллун

МБУК
«Жиганская ЦБС»

Эдьигээн,
2016 сыл

Автор В.Н. Аполлонова

Аполлонова В.Н.

СҮРЭБИМ ҮӨРҮҮНЭН ТУОЛЛУН: хогооннор, кэпсээннэр, үгэлэр, остуоруйалар / Варвара Аполлонова. - Эдыгээн: “Эдыгээн сонуннара” хаһыат редакцията, 2016.

Айар үлэнэн хоннохтоохтук ылсан үлэлиир автор 6-ыс кинигэтин ийэлээх аҗатын Гуляева Варвара Ивановна уонна Лиханов Никанор Петрович сырдык кэриэстэригэр аныыр. Кинигэбэ олох дьолун, таптал истинг иэйиитин туойар хогоонноро, олох араас түгэннэрин, моһоллорун туһунан кэпсиир кэрэхсэбиллээх кэпсээннэрэ, аныгы олоххо киһи киһиэхэ сыһыанын арыян көрдөрөр үгэлэр, остуоруйалар түмүллэн киирдилэр. Варвара Никаноровна ийэлээх аҗатыгар анаабыт кинигэтигэр оҕо саас умнуллубат түгэннэрин туһунан суруйуулар оҕо иитиитигэр төрөппүт оруола хайдахтаах курдук баһыйар оруоллаабын умсугуйан ааһыахха сөп.

Ижиллээт уулан сэмээр
сүтэр дии.

Дууһабын дыкти кэрэ таарыйан
Сып-сырдык ыйданга тыгар дии.

Ыйданга көмүс уотун сэрэнэн
Санньыйа оргууй ыһар үөһэттэн
Мап-манган ыраас хаарга кинилэр
Мөһүүрэ буолан оонньуу

тэйэллэр.

Олунньу 2016 с.

БИЛБЭТ КИИМ

Киһи олоҕо, дылытата араастаах, соробор эн олох билбэт киһин олоххор сүрүн суолталаах, наадалаах буолан хаалыан сөп. Ол курдук мин биэс саастаахпар ийэм улахан-нык ылдыан кыра самолетунан Дьокуускайдаппыттара. Аҕабын, ийэбин кытта барса сатаабытым даҕаны, миигин илдьибэтэхтэрэ. Оччолорго сүрээҥим сэрэйэрэ дуу, ким да эпэтэҕин үрдүнэн наар өрүһү киирэн көрөр буоларым. Дьоннорум өрүһүнэн хайаан да кэлиэхтэрэ диэн толкуйдаабым. Аҕам этэринэн, ийэм балыһаҕа сыттабына карантин буолан түннүк нөнгү эрэ кэпсэтэллэрэ үһү.

Арай биирдэ аҕам кэлбитэ: “Кэргэнин өллө, морган ыл”, - диэн эппиттэр. Аҕам тахсан заваленкаҕа ытты олордобуна биир мааны киһи кэлэн туох буолбутун сураспыт. Аҕам эрэйдээх барытын кэпсээн биэрбит, аны нууччалыы үчүгэйдик билбэппин диэн эппит. Киһитэ ханнык эрэ Малтааны диэн сиртэн сылдьар, оскуола директора буолан биэрбит. Бастаан быраатым ааха бара сылдыахха диэн дьонноругар

илдэ барбыт. Эдэрчи ыалларга тийбиттэр, сүбэлэһэн баран дыэлээх хаһаайын бэйэтэ суоппар киһи эбит, көмөлөһүөх буолбут. “Ол билбэт киһим миигин батыһыннара сылдьан куорат араас тойотторун кытта кыһалҕабын кэпсэтэн абыраабыта. Морг үлэһиттэрин көрдөһөн, кэргэммин харайарга улаханнык көмөлөспүтэ”, - диирэ аҕам.

Аҕам кэргэнин көмөн баран аны хайдах дойдутугар төннөрүн туһунан биир кыһалҕа буолбут. Пароход сылдьара да, оччолорго Эдьигээнгэ эрэ тохтуура. Кини олорор арыытыттан олох ырааҕа. Аны үпхарчы диэн кэлиэ дуо, ол кэмнэргэ сибээс диэн отой суоҕа. Киһитинэн сүбэлэһэн баран, кини быраатын аах хоспохторугар улахан тыы онгорбуттар. “Миигин биэрэккэ киирэн быраатынаан атаарбыттара. Быраата үлэтигэр ыксыыр буолан, миигин кытта быраһаайдаһан баран эрдэ барбыта. Тыыбар өйүө, сон укпугтара. Биэрэктэн тэйэн иһэн сотору-сотору эргиллэн көрдөхпүнэ, Борис Петрович өргө диэри далбатагы хаалбыта. Кини ыраахтан хайдах эрэ сырдаан көстөрө. Мин аанһалым дуу, таңарам дуу курдук кинини санаан уһун, кытаанах айанга туруммутум. Суолга араас моһоллору да көрүстөрбүн дойдубун этэнгэ булбутум. Уһун айан тухары өйбөр Борис Петрович албааһына уонна оҕолорум күүтэллэрэ миэхэ кынат буолбуттара”, - аҕам ардыгар санаан, ахтан ааһара.

“Кэнники Дьокуускайга эмээхсиним унуобун эргитэ бара сылдыбытым. Табаарыһым быраатын ааҕар бара сылдыбытым, дойдула-

рыгар төттөрү көспүт этилэр. Кинилэр миэхэ сүнкэн улахан көмөнү онгорбуттарыгар дириг махталбын кыайан тиэрдибэтэхпиттэн өрүү хомойо саныбын. Ол кэннэ мин кинилэри кыайан көрсүбэтэҕим. Илдьибит кэһиинбин куоракка түспүт ыалларбар биэрбитим”, - дииэн аҕам курутуйан олорон кэпсиир буолара.

УТҮӨ САНАА

Мин биирдэ улаханньк ыалдьан Дьокуускайдаан турардаахпын. Өр баҕайы элбэх быраастарга көрдөрөн, анализ бөбөнү, араас МРТ-ны, УЗИлары аастым. Бүтэһигэр балыһаҕа кириэххин наада диэтилэр уонна хирургия отделениятыгар ыттылар. Направлениебын тупсунан сэбиэдиссэйгэ киирдим. Хирургия сэбиэдиссэйэ докумуоннарын көрөн баран: “Сүрэҕин, куртаҕын” эфирээссийэҕэ сөбө суох эбит”, - диэтэ. Мин хайдах да буолуохпун билбэккэ олордум. Хирубунаан өр сангата суох олордубут, онтон бырааһым аһынна дуу, эбэтэр кырдыаҕас дии санаан дуу, сарсын балыһаҕа киир диэн направление биэрдэ. Мин инникитин эфирээссийэм табылларын табыллыбатын билбэт буоламмын үөрбэтим даҕаны, хомойботум даҕаны. Сарсыныгар хомунан балыһаҕа киирдим. Ол икки ардыгар миигин киллэрбит хирурум командировкаҕа баран хаалбыт. Дьахтар хирург баара миигин бастаан маалай диэн эфирээссийэҕэ сарсынныга суруйбут, онон эфирээссийэлэнэр буолан хааллым. Онтон дьахтар бырааһым эбиэт

кэннэ киирэн: “Александр Пантелеймонович эйигин тохотун, тийдэхпинэ бэйэм быһаарым диэтэ”, - диэт бырааһым тахсан барда. Аны кини кэлэрин кэтэстим. Нэдиэлэ курдук сүрэх бырааһа көрө сырытта. Сотору Саҕа дьыл бырааһынныга буолуохтаах, онон мин манна уһуур киһи буоллум диэн мунчаарбытым. Киһи бөҕө эфирээссийэлэнэн балыһаттан табыстылар. Аны Саҕа дьыл өрөбүлүн кэмигэр отделение ыарыһахтарын барыларын дьизэҕэ таһаартыыр буоллулар. Мин балыһаттан тахсаары танаспын хомуна сырыттаһына сэбиэдиссэй киирэн: “Эн хаалаҕын, кардиологияҕа көһөбүн, өрөбүллэргэ эмтэниэн”, - диэтэ. Барааһыннык уста сүрэхпин, куртаһын эмтэнним. Сөп буола-буола Пантелеймонович кэлэн направление суруйар ол аайы УЗИга, томографияҕа түһэн иһэбин. Сүрэх, куртах быраастара тугу эмтииллэрин толорон иһэбин. Саҕа дьыл кэнниттэн маалай эфирээссийэҕэ ыллылар. Эфирээссийэм кэнниттэн аны бэйэм кыайан хаампат, чааскыны туппат буолан хааллым. Ону Пантелеймонович системалаан, невролог-бырааһы ыһыран эмтэтэн киһи буолбутум. Ол курдук тохсунньу бүтүүтэ улахан эфирээссийэбин дьэ эфирээссийэлэммитим. Барыта этэннэ ааспыта.

Билигин бу олорон саныбын ээ, дьоннор сороҕор бэйэ-бэйэлэригэр танара эбэтэр аанньал буолаллар. Ол курдук Пантелеймонович миигин кыһаллан өр кичэйэн эмтээбэтэҕэ буоллар, эбэтэр быраастар эппиттэринэн сүрэҕин, куртаҕын куһаҕан диэн akkaастаабыта буоллар, бу курдук баҕар, тыһыннаах оло-

руом суох этэ. Тангара, аанһал дьоннор баар буоланнар ууттан-уоттан, оһолтон, өлөрүөхсүттэртэн, араас ыарыылартан, моһоллортон быһыһылар. Эн кылгас олоххор эмискэ кинилэр сырдаан аһаллар. Эйигиттэн тугу да ирдээбэттэр, көрдөөбөттөр. Ол кэннэ ити дьоннору инники дьылбаар хаһан да көрсүмүөххүн син. Оттон кинилэр тустарынан үтүө өйдөбүл, сырдык-ыраас санаа тыһыннаабын тухары эйиэхэ умуллубат чүмэчи, эрэл буолан сырдыы умайаллар.

КЭҢИИ

Мин үһүс кылааһы бүтэрэн баран аан бастаан куораттаан турардаахпын. Ити 1959-1960 сыллардаахха этэ. Борокуот аалынан икки суукканы быһа айаннаан Дьокуускайга дьэ тийдибит. Мин кыра оҕо буоламын санаабар, аҕам куораты үчүгэйдик билэрэ буолуо диirim. Куораты сана көрөр буоламын олус интириэһиргээн көрө-истэ сылдыбытым. өрөбүл күннэргэ аҕабынаан пааркаба, музейга, рыноктарга сырыттыбыт. Кэлэрбит чугаһыгар аҕам биһикки маҕаһыыннары кэрийдибит. Харчыбыт биһиэнэ биллэн туран кэрэгэй этэ. Аҕам миэхэ 10 солкуобайга бэйэбэр тугу баҕараргын ылын диэн биэрбитэ. Оччолорго олох сэдэх баттахха баанчыктанар лиэнтэлэри көрөммүн ымсыыарарым. Ол түүн харчыламмыт киһи быһыытынан тугу атыылаһахпын ырыта санаатым, дэлби долгуйдум. Бастаан, эдьийбэр лиэнтэ ылабын, онтон Өлөксөөндөрө эмээхсин сиэнигэр, 4

саастаах кыыска. Аны өйбөр дэриэбинэ уһугар олорор 3 саастаах Тоня диэн кыыска баанчык баара буоллар наһаа үчүгэй буолуо этэ дии санаатым. Кэннибэр олорор чугас ыалларым кыыстарыгар оскуолаба киирээригэр баанчык хайаан да наада дии саныы сытан утууан хаалбышпын.

Сарсыныгар туран, маҕаһыыннары кэрийэ бардыбыт. Санаабын толорон лиэнтэлэри араас өнүттэн аан бастаан атыыластым. Харчым аҕыйах буолан буолуо биирдии миэтэрэнэн ылым. Оттон уруучука, бөрүө, харандаас атыыластым. Орпут харчыбар биир кыыс оҕо сандалиытыгар ымсыырдым. Бу Машаба наадалаах эбит дии санаат, атыылаһан кэбистим. Кини куруук атах сыгыннах сылдыарын көрөммүн, аһынар быһыылаабым. Онон харчым бүтэн хаалла.

Дойдубар, дьизэбэр кэлэн баран, санаам астыныар диэри туох баарынан оҕолорго түнгэттим. Киэһэ аҕам ыйытар: " Хайа, тоойуом, бэйэбэр тугу хаалларыннын?". "Бу уруучука, бөрүө, харандаас уонна биир лиэнтэ", - диибин .

Аҕам миигин төбөбүттэн оргууй имэрийбитэ уонна сыллаан ылбыта.

КИҢИ

(Санаалар)

Киһи сиргэ, куйаарга, айылбаа наадалаах буолан төрүүрү-үөскүүрү саарбаба суох. Айылба киһиэхэ эрэ дириг өйү-санааны укпугун умнуо суохтаахпыт, онон өйү-санааны сөптөөхтүк суобастаахтык туһанар кэскиллээх суол.

Бу сиргэ киһи соботох туга да суох кэлэр. Бу сиртэн соботох туга да суох барар. Кини бу дойдуга кэлэригэр сырдыкка, көнгүлгэ тахсар. Орто дойдуга кэлэн киһи элбэҥи булар-талар, элбэҥи даҕаны сүтэрэр. Онтон саамай улахан булууга оҕоруу буолар, үйэттэн үйэбэ тыннаах буолууга. Онтон атына ааһар, быстах сыһыаннар, киһи тиһэх күнүн кэнниттэн барыта симэлийэр, сүтэр. Сиргэ киһи хоноһо курдук түргэнник кэлэн ааһар. Ол бэриллитбит кылгас кэмнэ бириэмэни сыһа туттуннахына инникитин бэйэбэр улахан охсуулаах буолар.

Киһи олоҕо быстах түгэнтэн турар, ол иһин биллибэккэ ааһар. Ол айылҕа сокуона буоларын эрдэттэн өйдүү улахан суолталаах. Онтон бу сиртэн киһи букатыннаахтык арабыстабына ийэ буорга киирэр. Хайдах соботох кэлбитин курдук соботох барар. Арай орто дойдуга бэйэтин оннугар оҕо төрөтөн киһи хаалларар. Уонна киһи аймакха өлбүт-сүппэт өй үлэтин хаалларан сөп.

Айылҕа биһиэхэ, дьонноҕо 40 сааспыгыгар диэри наадыар эбит буоллабына киһи бу дойдуга киһи аймагы тарҕатаары кэлэр курдук буолабыт. Оҕо төрөтөн бу сиргэ салгы олорбутунан барабыт. Ол туһугар олоххо үөрүүнү-көтүүнү, дьолу, эрэйи-муну көрөбүт. Айылҕа биологической чаһыта - бириэмэ, киһи олобун быһаарар сүдү күүстээх.

Биһиги кинини сыһа өйдөөһүмүтүттэн айылҕа биологической чаһытын үгүстүк кэһэбит. Төһөнөн айылҕаны утары барабыт

да соччонон бэйэбитин кэбирэтэбит, айгыратабыт. Киһи быһыытынан майгыбыт-сигилибит бастаан кэһиллэн, онтон алдьанан, бүтэһигэр доруобуйабыт мөлтүүр. Куһаҕан дьайыылаах атом частицаларын бэйэбитигэр элбэтэбит. Ол онтон чугас дьоммутугар, эйгэбитигэр айгырааһыны аҕалабыт. Тулалыыр айылҕаба, дьонно-сэргэбэ биһиги сыһыаннарбыт тустаах үйэбитин уһатыан эбэтэр кылгатыан син. Айылҕа хас уларыһытын таба өйдүүрбүт биһиэхэ бэйэбитигэр улахан суолталаах. Итини таһынан куйаар киһиэхэ дьайыытын, тус бэйэбитин күүскэ үөрэттэхпитинэ, сөпкө аһаан, таннан сырыттаһытына киһи үйэтэ уһааһыныгар уларыһы тахсыан сөп. Чэгиэн, чөл буоларбыт киһи-аймах инники дьылҕатыгар улахан суолталаах.

Киһи олохтон туораатабына ыас харанҕа букатыннаахтык барар, дуһата куйаарга көтө турар. Эйиэхэ угуллубут күүһүн-уоһун (энергиян) куйаарга киирэн холбоһон атын дуһаны, олобу саналыттан түстүөн сөп.

ТУРААХ УОННА КУОБАХ

(Үгэ)

Тураах эрэйдээх
Күөх сайынҕа
Көрү-күлүүнү
Көбүлүттэн туһут.
Араас сирдэри кэрийэн
Күүлэйдээн элэстэммит.
Дэлби киэргэнэн,
Үлүт кырааскаланан
Наһаа маанымсыһан
Күһүн тымныйыта

Дьиэтигэр эргилибит.
 Оҕолоро барахсаттар
 Аччыктаан, ытаан
 Айдааран көрсүбүттэр.
 Ылала манган куобах
 Сайынын эрдэттэн
 Кыстыкка бэлэмнэнэн
 Сүүрбүт-көшпүт,
 Обуруот аһа олордон
 Түүннэри-күнүстэри
 Тохтоло суох үлэлээбит
 Тангас-сап бөбө тигэн
 Оҕолорун тангыннарбыт,
 Сир астаан мунньуммут.
 Тиритэн-хорутан
 Күһүн буолуута
 Обуруотун аһын хостообут
 Куобахтарга атыылаан
 Үбүн-баайын үксэппит.
 Тураах үнгэн-сүктэн
 Куобахтан көрдөһөр:
 "Тапталаах дьүөгэм,
 Саатар биир хаппыыстата
 Куду анһан бэрсээрий
 Оҕолорум аччыктаар
 Бэйэм да ырдым", - диир.
 Онуоха куобах улгумнук
 Биир минньигэс моркуобу
 сулаан киниэхэ бэрсэр:
 "Эһиил эмиэ сайынын
 Күүлэйдии бараар
 Оччоҕо дьүөгэбэр баччаларга
 Кыстыыр аскын эйиэхэ
 Өссө биир моркуобу бэрсисэм",
 - диэн

Куобах үөннээхтик
 Кыһарыйан сангарбыт
 Тураах эрэйдээх
 Туга кэлиэбэй
 Биир моркуоп тутуурдаах
 Оҕолоругар барбыт.

САҢЫЛ УОННА ХОТОЙ

(Үгэ)

Арай биирдэ саһылтан чооруос чыгычаах үлэлээбит көлөһүнүн ирдэһэ кэлбит. "Тойон саһыл, дорообо! Бу сырыыга мин эйиэхэ үлэлээбит көлөһүммүн биэрэбин ини?" - диэн куттана-куттана чыгычаах нэһиилэ ыйыппыт. Саһыл обургу ити бириэмэҕэ собуруу күүлэйдии бараары баайын-дуолун аахта олорбут. "Бар, мантан эн, баҕас туюх үлэлээх буолуонуй", - диэн бардыгынаабыт, түүтэ өнө туруор, сирэйэ үллүүр, хараҕа уоттаныар диэри кыһырбыт саһыл. Чыгычаах эрэйдээх соһуйан, куттанан түргэн үлүгэрдик көтөн хаалбыт.

Сотору буолаат эһэ тийиэн кэлэр. "Тойон саһыл, дорообо! Хайа, хас да ыйдаах эйиэхэ үлэлээбит көлөһүммүн хаһан төлүүгүн", - диир уонна остуолу охсор. Саһыл тугу да билбэтэҕэ-көрбөтөҕө буолан, баайын кистээн баран олорбут. "Хайа, тоҕо санарбаккын", - диэн эһэ бардыгынаабыт. "Убаастабыллаах эһэ, мин отой тугу да истибэт, көрбөт буола ыарыйдым, миэхэ эйигиттэн улахан көмө наада. Эрэнэр эрэ кыылым эн буолабын. Үтүөрдэхпинэ эйиэхэ иэскин барытын ууран биэриэм", - диир саһыл. Эһэ саһылы аһынан көмөлөһүөх буолан эрэннэрбит уонна дьиэтигэр сангата суох бара турбут.

Саһыл санаата көнөн ыллыы-туойа сылдыбыт. Ол сылдьан эмискэ бөрө изһин ирдэһэ иһэрин көрөн куттаммыт, сыгынах кэннигэр киирэн саһан хаалбыт. Бөрө саһыл кэлэрин өр баҕайы күүтэ сатаабыт, онтон сылайан мөбүттэ-мөбүттэ

дьеэтигэр баран хаалбыт. Саһыл бөрө барбытын көрөн саспыт сирит-тэн тахсан туох баар баайын-дуолун аахтан чекөтөн кэбиспит, мөһөөччүктээх баайын астынан имэрийэ олорбут. Ол олордобуна өр өтөр буолбакка үөһэттэн хотой су-ту сурулаан түспүт. Саһыл куттанан мөһөөччүктээх баайын барытын Хо-тойго утары ууммут. Хотой ону ылаат, халлаанга көтөн кыырайа турбут. Саһыл хантайан көрбүтэ улуу көтөрө ыраатан харабар көстүбэт буола охсубут. Кини ир-дэһэр кыаба суобуттан абаран эмбирбит мас үрдүгэр олорон кыһытыттан ытаабыт. Онтон ту-ран икки сутуругун халлаанга туһаайан көрдөрө-көрдөрө былыр барбыт хотойго кураанабынан саам-мыт.

Эдьигээн с., муус устар 2016 с.

ЫМЫ ЧЫЧААХ

(Үгэ)

Биир сарсыарда
Ымы чыычаах
Оболорун аһааары
Сизэмэ хаһаастаах
Олбуордаах сиригэр
Көтөн-дайан кэллэ.
Толору айабар
Туораахтары симиннэ
Эмискэ эриэн ыт
Айдаан бөбөнү түһэрдэ,
- Бар мантан, - диэн
Үрэн моргуйда,
- Аны отой кэлимэ
Бу бийиги сирбит
Кэлиэн да сизэм, - дии-дии
Уордайан мөбүстэ.
Чыычаах эрэйдээх

Куттанан кута куотта,
Сүрэбэ күүскэ тэптэ,
Үөһээ көтөр буолан
Куотан абыранна.
Кус сүрэх буолан
Уйатыгар кэллэ
Аһыйах туораах сизэмэтинэн
Оболорун аһатта
Уу иһэрдээри өрүскэ
Көтөн тийдэ кини.
Уу иһэн абыранна
Оболоругар иһэрдээри
Толору айабар уу
Омурда олордобуна
Улахан эмис сордон
Айабын былас атан
Өрүстэн ойон тахсаат:
- Бу мин бас билэр уум
Бар мантан бытааһах
Аны отой манна кэлимэ, - диэн
Күргүйдээн көбүөлээтэ.
Сордон хараба уоттанна
Чыычаах эрэйдээби
Сизери-аһаары мөбүстэ.
Чыычаах көтөн табыста
Уйатыгар куотта
Оболоругар уу иһэрдээт,
Остуолбажа көтөн тийэн
Сынньана олордо.
Уоскуйа быһытыйда
Эмискэ ханган эрэ
Хара тураах көтөн
Далбааран иһэрэ көһүннэ
Эмискэ кулгаажа чункунаата
Кэтэбэ ыарыйда.
- Бу мин атыыласпыт
Бэйэм остуолбам
Бар мантан, - диэн
Тураах даабырбаата,
Тумсун онгостон
Тонсуйаары суоһанна.
Чыычаах уйатыгар куотта
Ыты-ытыы оболорун
Ыга кууһан олордо.

Олорор маһын былдыатымаары
Түүннэри-күнүстэри кэтээтэ,
Кус сүрэх буолан,
Кини тула өтгүн көрүнэ
Сэрэнэ-сэрбэнэ олордо.

Блам ыйа 2016 с.

ХОТОЙДОР УОННА МАНАН ТУРААХ (Остуоруйа)

Былыр бөрө эдэр уола хаан эрдэбинэ, бөрөлөргө ыраахтабылаан олордобуна, аан дойдуну баһылаары моонньо уһаан сырыттабына, кыыллар улуу ыраахтабылара хахай ынгыран ылан өй укпуг. Онтон сылтаан бөрөбө ыра санаа кирибит уонна үөрэн санга аллайбыт: "Тоҕо сатамматый, сир барыта миэнэ, кыыллар, сүөһүлэр миэхэ кулутчаҕар буолаллара". Ити этииттэн наһа астыммыт. Сулбу ойон туран кулутчаҕар бөрөлөрү мунһан сэриигэ бэлэмнэнэн барбыт. Онно эбии онтон-мантан сэриилэхэр баҕалаахтары ынгыртаан барыларын мунһан сэрии иэдээнин тарпыт. Кыыллары үөһээ-аллараа ыһаттаан, өлөртөөн-оһортоон сирдэрин-уоттарын, баайдарын былдыаан айдаан бөбөнү онорбут. Айылҕаны айгыраппыттар мастар, оттор өлөн киирэн барбыттар. Ити бириэмэбэ Хахай холкутук хайа чыпчаалыгар олорон сэрии айдаанын көрөн олорбут. Саһыллар сэрииттэн куотаннар хахай кэннигэр саспыттар. Хахай иннигэр-кэннигэр түһэн албыннаһан сүүрэкэли сылдьаннар ити сэрииттэн хахайга төһө барыс киирэрин суоттаан ааҕан табыгыратан биэрбиттэр. Уонна сэрии

бүттэбинэ төһө сир хаалар эбит диэн бары кэтии олорбуттар. Бэлэм сиргэ баайга тиксээрилэр күлүктэригэр имнэммиттэр. Кыыллар эрдээхтэр ким кыанар отто сэрииттэн куотар аакка барбыттар, кыаммат өттүлэрэ үксүлэрэ өлөн хаалаахтабыттар. Атытара кулутчаҕар буоларга күһэллбиттэр. Бөрөлөр обургулар ойуурга анардастыы айбардыы сылдыбыттар. Суордар, тураахтар үөрдэрэ бэлэм аска-үөлгэ, баайга тиксэннэр үөрүү өрөгөйүн билбиттэр, саһыгырачы күлбүттэр, санаалара көнөн айдаан-куйдаан бөбө буолбуттар. Арай биир манан тураах эрэ кыыллары, айылҕаны аһынан хотойдор ыраахтабыларыгар үңсэ, көмө көрдөһө көппүт. Эмискэ хантан кэлбиттэрэ билибэккэ хотойдор үөрдэрэ халлаанга баар буола түспүттэр. Бөрөлөргө супту түһүтэлээн сүүстэрин тонсуйан киирэн барбыттар. Бөрөлөр, сэрииттэр бары соһуйан, куттанан куотар аакка түспүттэр, тылларын былас түһэрэннэр дойдуларын булбуттар. Сэрии кэнниттэн сир дойдуну ыраастатары манан тураах кэпсэтии-ипсэтии бөбөнү ыта сылдыбыт. Ыраахан көрөн олорбут хахай сөбүлээбэккэ көхсө кырдыгынаабыт. Атыгар баар саһыллар кини иннигэр-кэннигэр түһэннэр албыннаһа сылдыбыттар, былааннара сатаммакка аны хахай туох диирин кэтэһэн чуумпуран олорбуттар.

Блам ыйа 2016 с., Эдьигээн с.

ПЕНСИЯ

Балаабыяа эмээхсин баантан пенсиятын ылан кэллэ. Дьиэтигэр киирэн тангаһын ухулан ыһаата, хоһугар киирдэ. Олорон бастаан харчытын аахта, онтон түнэттэн киирэн барда. Бу дьиэм-уотум төлөбүрэ диэн туспа уурунна. Ол кэннэ устудьуон сиэммэр диэн 4 тыһыынчаны атын сиргэ уурда. Аны аспар-үөлбэр, уоппар, дьиэм төлөбүрүгэр диэн 7 тыһыынчаны бэйэтин сиэбигэр угунна. 2 тыһыынча хаалбытын араас күнгэ-дьылга наада буолуо диэн дьааһыгар ууруммут харчытыгар эбии уган кэбистэ. Ити харчытын оҕолоро, сиэһнэрэ сүгүн уурдарбаттар. Өрүү ол наада, бу наада диэн көрдүү тураллар. Балаабыяа сэнэх эрдэбинэ харабыллаан, остуорастаан харчы эбинэр буолара. Ол гынан уларыһы кэмнэрин туораабыта, оҕолоругар да көмөлөспүтэ. Арай Өлөөннө олорор учуутал уола Сергей дөрүг-дөрүг 3 тыһыынча харчыны ытар. Оччоҕо Балаабыяа үөрэн атаҕа сири билбэт буолар. Сергей бэйэтэ 3 оҕолоох, кэргэннээх.

Балаабыяа күнүс эбиэттээн баран дьиэтин-уотун иэстэрин төлүү барда. Таарыччы ас атыыласта. Дьиэтигэр кэлэн баран төһө харчыны туттубутун чуумпуран олорон аабынна. Онтон дьааһыгар ууруммут харчытын ылан аахпыта 31 тыһыынча буолбут, эмээхсин астынна, иһигэр үөрдэ. Харчытын сыһын ыраах кини булбат гына дьааһыгын түгэбэр, бэйэтиттэн көнөмүттүү кистэһнэ. Уонна: "Оҕолорго наада буолуо", - диэн ботугуруу-ботугуруу

дьааһыгын хатаата. Ырбаахытын иннин тэбэһнэ, ситэ ыалдыарын баайда өр имэриннэ. Ол кэннэ саалатыгар сытан сынньана, телевизор көрө барда. Балаабыяа дэлби сылайбыт, атаҕа ыараан хаалбыт. Диваныгар кэлэн "лах" гына олордо "Айыы-айака", -диэт сытынан кэбистэ. Телевизоры көрөр-көрбөт сытан угууйан хаалла.

КЫРАҤЫАБАЙ МАРФА

Самаан сайын барахсан үгэннээн, от-мас ситэн турар кэмэ. Бөһүөлөк оҕолоро чугас үрэххэ сөгүөлээн айманаллара, ханна эрэ ынахтар маҕыраһаллара, ол быһыһыгар бөтүүктөр ыллаан куоталаһан эрэдии хайытаһаллара иһиллэр. Бу күннэргэ куйаас күннэр тураллар. Ыраахха диэри тэнийэ сытар хоннуларга араас өгнөөх сибэккилэр үүммүттэрэ олус кэрэтик көстөллөр. Бөһүөлөк бэйэтэ үрэх үрдүнэн кэчигирэччи тутуллубут, кини арҕаа өтгүнэн хайа күөнтээн турар. Хайа аннынан күөл килбэйэ сытар. Бу манна үрэх собуруу өттүнээҕи хонутугар сардаана сибэккилэр тыллыбыттара көрүөхтэн эриэккэ. Хатын чаран барахсан мастара куйаастан итииргээн сэбирдэхтэрэ намьыһыан тураллар. Бу барыта кыраһыабай Марфа төрөөбүт-үөскээбит дойдута. Бу - эдэркээн сылдьан кэргэн тахсыбыт, икки оҕону төрөппүт сирэ. Бу - Бүөтүрү көрсүөр диэри Сергейинээн эйэ-дэмнээхтик, дьоллоохтук олорбут бөһүөлөгэ.

Бүөтүр Марфаны өрүү түннүгүнэн кэтиир-маньыр. Бэбэһээ Бүөтүр кэргэнэ Роза

кыыһынаан собуруу сынньана кеттүлэр. Утары олорор ыаллар ийэлэрэ Марфа кэргэнэ, Сергей, билигин окко сылдыар. Кыыстаах уол оҕолоохтор. Бүөтүр итини барытын билэр эрэри Марфаны күүскэ таптаан эрэи кордо. Марфа Розалаах дьиэлэрин утары туран танас сууйар идэлээх, ону Бүөтүр куруук кэтээн көрөрүн олус сөбүлүүр. Кини түннүккэ турарын көрө-көрө дьахтар куруук билбэтэҕэ-көрбөтөҕө буолар. Тоҕо эбитэ буоллар, халаатын үөһэ тимэбин сүөрэр уонна аллараа турар тааска төнкөнөөн таҥаһын сайгыыр, оччоҕо Бүөтүр сүрээ күүскэ тэбэр. Кини Марфаны хайа бастаан көрүбүттэн сөбүлээбитэ, танас сууйа сырыттаҕына түбэһиэх көрөн соһуччу күүскэ таптаабыта. Манан илиитэ кылбаннаан, имэ тэтэрэн, хара хараҕа мичилийэн, түөһэ мөтөйөн, самыы да самыы, синньигэс биилэ имиллэнниирэ, туттара-хаптара үчүгэйин, ырааһын, аны күлэн бычыгыраатаҕына киһи эрэ истэ олоруох курдук барахсана.

Бүөтүр аат эрэ харата эбиэттээн баран үлэтигэр барда. Аара баран иһэн Марфаны кытта дорооболосто уонна утары турар күрүүбэ өйөнөн туран ону-маны туоһуласта. Дьахтар кыбыстан, долгуйан таҥаһын сайбаа да сайбаа буолла. Ол тухары ыала киһи кини түөһүттэн хараҕа арахсыбата. Онтон хайдах гыныай, туруо дуо, оргууй аҕай үлэтин диэки хаамта.

Марфа сууйбут таҥастарын ыйата-лаата уонна эмиз үлэтигэр барда. Үлэ күннэригэр оҕолоро эбэлэригэр сылдыаллар, киэһэ эрэ дьиэлэригэр кэлэллэр. Үлэтигэр олорон киэһэ

буоларын кэтэһэр, өйө-санаата - Бүөтүрү көрүүн, кинини кытта өрүү бииргэ сылдыан эрэ баҕарар. "Бу сааты, хайдах буоллум?" - диэн бэйэтин бэйэтэ иһигэр мөбүттэр. Бүөтүрү хайа көрүбүттэн сөбүлүү көрбүтэ. Сыанаҕа наһаа үчүгэйдик үнкүлүүр, баянна олус да бэркэ оонньуур диэн сэргээбитэ. Санаатын үүрээри кэргэнин, Сергейи, хараҕар көрө сатыыр. Онтон Бүөтүр мөссүөнэ өссө тупсан кэлэр. Марфа сүрэбинэн билэр, Бүөтүр кинини таптыырын.

Киэһэ дьиэтигэр кэлбитэ, Бүөтүр кэтэһэн турар эбит. "Иһэр уум бүшпүт, уу бэрсэбин дуо?" - диэн ыйытта. "Онтон киирэн ыл", - дииди дьахтар хара хараҕа тэбэнэт-тээхтик мичилийдэ. Марфа дьиэтигэр киирээт, эргиллэ түстэ Бүөтүр ааттаспыт таптыыр харахтарын көрөөт нарын куолаһынан: "Аас, киир уулаах буочука ити турар", - диэтэ. Уонна Бүөтүрү кэл диэбитти Марфа минньигэс сытынан тунуйан, самыгытынан оонньоон хоско киирдэ. Бүөтүр тулуйбата, батыһан киирдэ уонна тобуктуу түстэ: "Марфа, мин эйигин таптаан олуһун эрэйдэним. Эн туох дииргин барытын толоруом", - дии-дии дьахтар илиитин уураа да уураа буолла. Онтон ойон туран Марфаны уоһуттан уураабытынан барда. Дьахтар өй-мэй барда, эр киһини бэйэтигэр ыга кууста. Оронго көтөхсөн тиийэн таптасытынан бардылар. Бүөтүр: "Дьолум да баар буолар эбит, эйигин наһаа таптыыбын, күнүм-ыйым эн эрэ", - диэн сибигинэй да сибигинэй буолла. Дьахтар астынан, таптаан ынарынар саната иһилиннэ. Кинилэр тапталан уос-

куйан бараннар, киэһээ Бүөтүр дьиэтигэр көрсүһөх буолан арабыстылар. Марфа киэһэ буолбутугар ас астаан, оҕолорун ынгыран аһата лаата, онтон кинилэри оонньото түһэн баран утуталаан кэбистэ. Атын хоско киирэн оргууй суунна-тараанна, киэргэннэ. Оҕолоро утуйбуттарын кэннэ оҕолор хосторугар киирэн, Наташалаах Аяаалын өр көрөн турда. Харабын уутун сотто-сотто оҕолор суорбаннарын сабыгалаата, сыллалалаан ылла. Иһигэр "миигин абааһы буулаабыт быһыылаах" дии санаата. Бүөтүргэ тахсымаары өчөһөн өр олошпоско олордо. Онтон бэбэһээ хайдахтаах курдук күүскэ таптаспыттарын санаата, сүрүбэ мөбүстэ, ньүөлүйдэ, мэктиэтигэр долгуйан салгына тийибэт курдук буолла. Эмискэ сулбу ойон турда да дьиэтиттэн тахсан барда. Ол түүн өргө диэри Бүөтүр: "Чыычаабым, көмүһүөм, дьолум да баар буолар эбит. Таптат диэни дьэ санга биллим", - диэн ботугуруура. Онуоха: "Мин эмиз эйигин күүскэ да күүскэ таптыбын", - диэн дьахтар нарыннык эппиэттирэ. Ол кэннэ өссө күүскэ таптаһар тыастара, таптаттан астынан ынчык-ынаа буолаллара харанга, чуумпу хоско иһиллэрэ. Сарсыарданан Марфа Бүөтүр хооньуттан туран дьиэтигэр тыаһа суох киирэн утуйан хаалла.

Күнүс Бүөтүр Марфалыын сүбэлэһэ кэллэ: "Сотору Роза, Сергей кэлиэхтэрэ, быһаарына охсуохха. Миигин кытта дойдубар Тиксиигэ барыахха". "Оттон оҕолорум", - диир дьахтар. "Оҕолор эбэлэригэр хааллынар, аҕалара испэт-аһаабат, үлэһит киһи. Сыл курдук буолан баран бэйэбитигэр ылыахпыт", -

диир Бүөтүр. Марфа дьиэтигэр табыста, санаа бөбөбө түстэ. "Туох буруйун иһин мин Сергейи таннардым. Оттон оҕолорум? Сергей сирэйин хайдах көрүөмүй? Аны кэргэним уонна Бүөтүр өлөрсүөхтэрэ. Хайдах буолабын?". Куттанан, долгуйан сүрүбэ күүскэ мөбүстэ, мээһэ буола сылдьан ону-маны гыммыта буола сатаата да туга да сатаммата. Түүнү быһа ытаата, субу-субу оҕолорун туран көрдө. Бу туох идээни онордум дии санаата, онтон оронуттан сулбу ойон туран Бүөтүргэ табыста. Бүөтүр кинини сымнабастык уураан-сыллаан көрүстэ. Уһун баҕайытык харабын одуулаата. Бүөтүр эмиз эрэйдэммит көрүнгүөх. Ол түүн олох утуйбатылар. Киһилии сүгүн аһаабатахтара, утуйбатахтара ыраатта. "Сарсын бардыбыт. Сергей, Роза кэлэ иликтэринэ, улахан айдаан буола илигинэ. Эйигинэ суох сатампаһын, ол кэриэтэ өлүөм", - диир Бүөтүр. Онон сарсын киэһэ барар буоллular. Марфа этэ-сиинэ тугу да билбэт, түн курдук буолан хаалан баран дьиэтигэр табыста. Сергейим, оҕолорум, дьоннорум тустарынан бөһүөлөк дьонноро араастаан эбэ-эбэ күһаһан хобу-сиби кэпсиэхтэрэ, ийэлэрэ суох оҕолору атаҕастыахтара диэн барытын эргитэ санаата. Онтон Бүөтүр хара харабын, ми-чээрин, хайдахтаах курдук кинини күүскэ таптыгырын санаата, аккаас-таннаһына, ити эдэр-чэгигэн бэйэтэ өлүө дии санаат, кини дьык гынна. "Суох, суох", - диэн ботугураата.

Түүнү быһа Сергейи кытта олобут олобун санаата, атын кинини

таптаабыт санаатыгар ааспыт олоҕо өлбөөдүйэн көһүннэ. Оҕолорун хаалларарын туохтааҕар да ордук ыараханлык ылынар. Сарсыныгар оҕолорун дэлби сыллаталаан баран, эбэлэригэр илдэн биэрдэ. Розалаах Сергейгэ сурук хаалларан бараннар кинилэр киэһэ такси ынгыраннар, хомунан куораттаан хаалдылар.

Бүөтүр санаата туолан айаны быһа иб-ибигирэс Марфатын кууһан, илиитин илиитигэр кытаанахтык тутан куоракка дьэ, кэллилэр. Сарсыныгар "40 лет ВЛКСМ" теплоходка олороннор, Тиксиилээтилэр. Марфа барарыгар куораты көрөн туран дэлби ытаата. Бүөтүр өргө дылы кинини уоскута сатаата.

Марфа ийэтэ сиэннэрин батыһыннаран Сергейдээх дьылэригэр кэллэ. Аара суолга иһэн кыһа үлэтин кэнниттэн тоҕо оҕолорун ылбатаһын дыктиргии санаата. Дьылэлэрэ хатааһыннаах турар эбит. Кини олуһун соһуйда, күлүүһү коврик анныттан ылан ааны арыян киэрдэ. Остуолга сытар суругу көрдө. Ылан ааҕан барда. Кыһа Марфа киниэхэ уонна Сергейгэ анаан суруйбут. Букатын барбыт диэн санаа кинини бүүс бүтүннүү кууста. Олоппоско олоро түстэ, сүрэҕэ күүскэ тэптэ, сүһүбэ уулан хаалла: "Оо, сиргидэх, оҕолорун да санаабат эбит", - диин ытамныйа-ытамныйа ботугураата. Аматыһар дылы балаача олордо. Онтон өй ылан: "Чыгчаахтар, ийэбит аны кэлбэт, дьылэбитигэр бардыбыт", - дииэтэ. Оҕолор барасхаттар сангата суох ытаан сынсырыһа-сынсырыһа эбэлэрин батыһан ботукураһа тураахтаатылар. Марфа ийэтэ ыалдьан Сергейи оттон ынгыттаран ылла.

Киэһэ Сергей улту сылайан дьылэтигэр кэлбитэ, хатааһыннаах, олуһун диэн соһуйда. Аанын арыян киэрдэ, остуолга сурук сытарын көрдө. Ылан ааҕан баран, тымныы уунан саба ыстарбыт курдук буолла. Хоско киэрдэн сэнитэ суох диванга сытта. Марфатынаан олорбут олобун бүтүннүү санаата. Туохтан сылтаан олоҕо ыһыллыбытын өйдүү сатаата. Онтон эмискэ оҕолорун санаан кэллэ. Оҕолорун илдэ барбыт дии санаата. Ойон туран түргэн баҕайытык эбэлэригэр бараары таһырдыа сүүрэн табыста. Уулуссаҕа көрсүбүт билэр дьоннорун кытта дорооболоспокко да сүүрэр-хаамар икки ардынан Марфа дьонун ааҕар бара турда. Даайа эмээхсингэ тиийбитэ кыыстаах уола утары сырсан кэллилэр. Оҕолорун ыга кууһан дэлби сыллааталлаата, бааллар эбит диэн Сергей наһаа үөрдэ. "Дьылэбитигэр бардыбыт, таннын", - дииэтэ. Оҕолор эбэлээх эһэлэрэ эрэйдээхтэр буруйдаах дьон курдук тугу да сангарбатылар туран эрэ хаалдылар. Уулуссаҕа тахсан оҕолор: "Ийэбит хаһан кэлэр", - диин ыйыталастылар. "Суох, аны кэлбэт, ийэбит букатын барбыт", - диин эппиэттээтэ, онтон оҕолор хомойбуттарын көрөн: "Эһигини аһыннаһына биэрдэ кэлиэҕэ. Үчүгэйдик сырыттаһыгына" - дииэтэ. Оҕолор сангата суох аҕаларын батыстылар.

Сергей телефонунан кэпсэтэн ийэтин ынгырда, кэлэн биһиэхэ олор диэн көрдөстө. Сотору кэмнэн отугар төттөрү барда. Оҕолор эбээлэрин кытта дьылэригэр хаалдылар. Наташалаах Айаал сэмээр ийэлэрин кэтэһэллэр. Наташа

быйыл иккис кылааска кирирэхтээх, оттон быраата Айаал түөрт саастаах. Кинилэр күн айы куораттан 11 уонна 4 чааска кэлиэхтээх автобуу санааларыгар күүтэллэр. Баҕар, ийэбит кэлиэ диэннэр. Түннүккэ иккиэн лэглэһэн турар буолаллар. Эбэлэрэ ону көрөн сүрөбү аялдьар. Ол курдук сырыттахарына сотору ажалара отун бүтэрэн дьиэтигэр кэллэ. Оҕолор сэргэхсийэ түстүлэр. Саналара-ингэлэрэ элбээн ажаларын тула сүүрө-көтө сырыттылар. Аны Марфа дьонноро оҕолору кытта куораттыыр буоллулар. Наташа оскуолаҕа барарыгар бэлэмнэнэллэр. Оҕолор куоракка кэлэннэр, ийэлэрэ баарыттан тохтуур сирдэригэр, эдьийдэригэр түстүлэр. Наташа ийэтин манна эдьийигэр баара буолуо дии саныыра, онтуката суох буолан хомойон аһаабата даҕаны. Ийэтин олуһун ахтара бэрт. Аны ийэтин хантан да булбатын өйдөөтө. Түүнү быһа ибигириэр дылы хомойон уһундук сангата суох дэлби ытаата. Быраатын ис-иһиттэн наһаа аһынна, сэрэнэн кинини сыллаата уонна бэйэтигэр ыга кууста. Сарсыарданан сылайан утуян хаалла.

Сарсыада оскуола баһаарыгар бары бардылар. Эдьийдэрэ була сатыы-сатыы арааһынай минньигэһинэн аһатта. Онтон эмискэ Айаал: "Ол маама сылдьар", - диин соһутта. Наташа санаатыгар дьон быһыыгар, баҕар, ийэбин көрүөм диин эдьийигэр сизтгэрэ сылдьан төбөтө эргичингэс буолла. Куораттан кэлэн баран Наташа ыарыйда, сытан таҕыста, аанньа аһаабат-сизбэт буолла. Ийэтин сүтэрэн тойу буорайда. Айаал барахсан ытаата

даҕаны: "Ийээ, кэл", - диир, дьонно барытыгар өчөһөр идэлэннэ. Көрбүтэ эрэ аҕата, ол иһин куруук кинини сайыһан батыһа сылдьар, ийэтин ахтан кыраттан да өһүргэнэр, ытанньах буолла. Сергей үлэтигэр бардаҕына уола наһаа кэтэхэр. Сөп буола-буола түннүгүнэн суолу көрөр. "Аҕам кэлиэ дии", - диин эбэтигэн ыйыталаһар. Инньэ гынан икки эбэлэрэ, элэлэрэ оҕолорун аһыннар бэйэлэрэ даҕаны аһаабырдылар. Оскуола аһылытыгар Наташа үөрэнэ барда. Учутала Ирина Федоровна саамай бастын үөрэнээччитэ ырбытын, дьүдэйбитин көрөн хомойдо, аһынна. Наташа дьүөгэлэрин, оҕолору көрөн сэргэхсийдэ. Ол-бу баттык санаатын умна быһыытыйда.

Сергей сылы быһа Марфатын иһигэр кэтэхэ саата. Оҕолорун ахтан баҕар, төннүөбүэ диин. Ийэтэ, Марфа ийэтинэн кинини кэргэн ыл диин сүбэлииллэр. Сергей Марфаны олуһун ахтар-суохтуур, өйүнэн кэргэнэ киниттэн букатын барбытын өйдүүр эрэри сүрөбү-быара киниэхэ тардыһар. Бу оҕолорун таннарда, миигин дьон-сэргэ тылыгар, күлүүтүгэр ытта диин өстүйэ сатыыр да Марфа кэрэ дьүһүнэ хараһар көстөн кэлэр. Кинини кытта олорбут кэмэ олус дьоллоох кэмнэр буолан сүрэжин аалаллар. Онтон эмискэ таннары, олоҕо, ыра санаата барыта ыһыллыбыта. Ити бириэмэбү үлэтигэр, оҕолорун иитиитигэр төбөтүн оройунан түстэ. Инньэ гынан куһаҕан дьаллыктан быһанна.

МБУК
«Жиганская ЦБС»

АЧЧ

Быйыл Наташа үнүс кылааска үөрэнэр. Күһүн учутал күнүгэр төрөппүттэр мустаннар учууталлары эбэрдэлииргэ быһаарбыттара. Оскуолаба подароктары илдээччинэн Сергей буолбута. Аактабай саалаба учууталлар, төрөппүттэр мустубуттар. Сергей киирэн табаарыһын Алеша аттыгар олорунан кэбистэ. Оболор концерт көрдөрө сылдыллар эбит. Ол олорон биир киирбиттахсыбыт сыты бабайы манган кыһы бэлиэтии көрдө. Доборуттан ыйытта: "Ити киирэр-тахсар кыыс хайаларай?". "Сага кэлбит английскай тыл учуутала", - диэтэ Алеша. Ол икки ардыгар оҕото Наташа тахсан үнкүүдээн аралдыттан кэбистэ. Хас да хонон баран били, учутал кыыс Ирина Федоровна уонна депутат буоланнар кинилэргэ кэлэн бардылар. Сергей күүппэтэх буолан улаханлык кыбыһынна. Оболорун хосторун эбэлэрэ батыһыннара сылдьан көрдөрдө. Учуутал кыыстара ону-маны суруйда Сергейга араас боппуруоһу биэртэлээтэ. Наташа туйгундук үөрэнэрин туһунан Ирина Федоровна билиһиннэрдэ, үчүгэйдик олоһу эбит диэн быһааран борогокуол толорон бардылар. Ити курдук Сага дьыл иннинэ өссө биирдэ кэлэн бардылар.

Сага дьылга Сергейи Алешалаах ыңырдылар. Сергей суунан-тараанан, кизэргэнэн кинилэргэ барда. Тийбитэ ыалдыттар бөбө бааллар эбит. Хаһаайка дьүөгэлэрэ кинини күлэ-үөрэ көрүстүлэр. Манан олордун буолла. Дьахталлар ортолоругар олордон кэбистилэр. Олорон баран өйдөөн көрбүтэ кинини утары били, учуутал кыыс олорор эбит.

Сергей өссө кыбыһынна, күлэн-үөрэн наһаа үчүгэйдик бырааһынныктаатылар. Киэхэ дьахталлары атаарааччы Сергей буолла. Бары биир-биир дьиилэригэр хаалан истилэр. Учуутал кыыс хаалбытын атааран истэбинэ кыыс: "Мин Туйаара Андреевна диэммин", - диэн урутаан аатын билиһиннэрдэ. "Оттон мин Сергей диэммин", - диэтэ. "Сергей Николаевич, кулуупка барабыт дуо?" - диэн ыйытта кыыс. "Эйигин кытта дуо? Ээс, хайдах эрэ дии", - диэтэ Сергей. "Оччоҕо миэхэ барыахха, куттанамын мин киһини хайдах да гынааччым суох", - дии-дии Туйаара күллэ. Сергей эр киһитин киллэрэн: "Чэ, барыахха", - диэтэ.

Кыыска тийэн көрбүтэ биир хостоох дьиини биэрбиттэр эбит. Үчүгэй бабайытык дьаһанан олорор дии санаата. Кыыс: "Соҕотоҕун олорор чункук бабайы. олохтоохтору кытта үчүгэйдик билсэ иликпин", - диэтэ. Остуол тэрийэн үчүгэй бабайытык аһаатылар, телевизор көрдүлэр. Ону-маны кэпсэтиилэр. Сергей барарыгар баһыбалаата уонна кыһы сыллаан ылла. Онтон бэттэх Сергей Туйаараба кэлэн онтун-мантын көрөн, онорор идэлэннэ. Олунньу 23 күнүгэр Туйаара Сергейи ыңырда. Остуол тэрийэн иккиэн аһаатылар. Ол түүн Сергей Туйаараба хонон хаалла. Кинилэр ыал буолар туһунан толкуйданналар.

Сергей бастакы кэргэнэ арахан барыабыттан сүүрбэ биэс сыл ааста. Наташа собуруу үөрэммитэ, бастаан английскай тыл, онтон юридичес-

кай факультеттары иккиэннэрин туйгундук үөрэнэн бүтэрбитэ, билигин Саха сиригин представительстватыгар Москваҕа үлэлиир. Аяаал үрдүк үөрэхтээх экономист, Канадаҕа үлэлиир. Сергей Туйааратыттан уоллаах кыыс оҕолоох. Билигин кинилэри атахтарыгар туруораары үлэлии-хамсыы сылдьар. Наташа Москваттан сөп буола-буола дойдутугар кэлэн барар.

Наташа бу сырыыга Тиксииттэн Дьокуускайга көтөн иһэр. Ийэтин көрсөн уруккуттан баҕарбыт санаатын толордо. Самолетка көтөн иһэн хайдах ийэтин көрсүбүтүн саныы истэ. Аан бастаан көрсүһэригитигэр олус да ыарахан этэ. Мин иннибэр ийэм тобукутуу сылдьан ыты-ыты көрдөспүтэ: "Эниги уонна Роза иннигитигэр улахан буруйдаахпын бырастыгы тынын", - диэн. Ийэм эрэйдээх олус кырдыахтаабыт, ыарытыыра өтө көстөр. Аҕам туһунан үчүгэйдик саныыр, ахтар эбит, буруйун барытын бэйэтигэр ылынар. Бары муньустан түспүт хаартыскабытын илдьэн бэлэхтээтим. Сиэннэрин көрөн сирэйэ-хараҕа сырдаан наһаа үөрбүт көрүнгүһүбэ. "Аяаал барахсан дьүһүнэ отой мин курдук эбит, унуобунан эрэ үрдүк, оннооҕор издэспэр баар ямочкаларбын ылыт", - диэн сөхтө. "Оҕом барахсан", - дии-дии хаартысканы сыллыгы-сыллыгы ытамныйда. Бэйэтин туһунан кэпсээтэ, Бүтүртэн үс оҕоломмутун. Улахан кыыһа Намна учууталлыыр, кэргэннээх, оҕолордоох олоһор эбит. Орто кыыһа аҕатын курдук кулуупка үлэлиир, кыра уола билингитэ үөрбэ да, үлэтэ да суох сылдьар диэхтээтэ. Бастаан кэллэх-

питинэ уонча сыл үчүгэйдик олоһорбут. Ол тухары кассирынан биир тэрилтэҕэ үлэлээбитим, саатар перестройка кэмигэр онтум ыһыллан хаалан, балайда өр үлэтэ суох олоһорбутум. Үп-харчы суох буолан, асуөл мөлтөөн, куруук кырыымчыктык, тийиммэккэ олоһорбутум. Манна байыаннайдар бараннар ыһылыгы-тобуллуу бөҕө буолбута. Кэниккинэн аҕабыт арыгыны иһэр буолан хаалбыта. Иннэе гынан Бүтүр быарынан ыалдыбыта, онтон сылтаан уһаабатаҕа, өлбүтэ уонча сыл буолла. Кини өлбүтүн кэннэ оҕолору соботоһун улаатыннартаатым, киһи онортоотум.

Аҕабыт Розаттан кыыһа эмиэ үчүгэй киһи буола улааппыт дииллэр, депутат, хотун буолбут үһү. Ийэбин мантан бар, дойдугар көс, Москваҕа илдьэн эмтэтиэм диэн көрдүм да адьас буолуммата. "Дьылыҕа диэн кытаанах, манньык эрэ олоһуо дии санаабатаҕым. Айылҕа дуу, таһара дуу бэйэтэ син биир барытын тэнниир эбит. Саамай күндү, чугас, хаан-уруу оҕолорбун, дьоннорбун атаҕастаабытым иһин олоһум сатаммат" дии саннаахтыыр эбит ийэм. "Наташа, эн үүт-үкчү аҕан курдук эбикин, өйдөөххүн, кыраһыабайгың, уһун, улахан эбикин. Оҕолорум, сиэннэриң хаартыскаларың барыларың көрдүм. Мин дьоллоохпун эйигин тыыннаахпар көрүстүм, эниги олоххуттан астынным", - диэтэ. Онтон тохтуу түһэн баран: "Аҕан хаартыскаҕа бар дуо? миэхэ биэрбэккин ээ", - диэн көрдөстө. Аҕам кэнники кэргэнин, оҕолорун кытта айылҕаҕа түспүт хаартыскаларың биэрдим. Ону ылан баран хаартысканы өр да

ер одуулаата, онтон харафын уута сүүрдэ. Наһаа ахтыбытгы аҗам хаартыскатын сэрэнэн уураата уонна диринник үөһэ тыынаат, түөһүгэр ыга тутта. Туох эрэ олус наадалаабы сүтэрбитин булбут киһи курдук үөрэн, чэпчээн, сырдаан хаалла: "Сергей, эн дьүһүннүн көрбөтөүм өр да буолла", - диэн ботугураата. Аны бу эн хаартыскафын өлүөхпэр диэри илдэ сылдыам. Курук мин олохпор бу эн хаартыскан, дойдум, дьоннорум-сэргэлэрим тийибэт курдуктара. Оо, дойдубун, оҗолорбун наһаа да афынным", - диэт харафьттан уу-хаар баста.

Наташаны атааран баран, Марфа дьоннорун хаартыскалары хат-хат бэрэдээйдээн сылайар диэри көрдө. Онтон оронугар баран сытан эрэн ааспыт олобун санаата. Сергейин кытта олох эдэр сылдьан холбоспуттара. Наһаа да үчүгэйдик сыбаайбалаабыппыт. Мин ыарахан буоламмын кини үөрэнэ барбатаҗа. Билигин санаатахха, эдэр уол эрэри дьэ туттан, сүөһү ииттэн, бултаан-алтаан, үлэлээн-хамнаан начаас байан-тайан барбыппыт. Оччолорго сырдык-ыраас ыра санаалаах, көтүөх айыылаахтык иккиэн үөрэ-көтө сылдьарбыт. Тапталбыт наһаа ырааһа, нарына, сэмэйэ. Хаһаайка, ийэ быһыгынан көңүл хотун, истин ийэ эбиппин. Барьтын бэйэлээх бэйэм илибинэн ыспыппын. Бүтүрү таптаан көмүс тэриэлкэттэн түстэбим дии. Уой, кинини олус да күүскэ таптаабытым, соботох айыым-харам кини эрэ буолар дии санаат, үөһэ тыынна. "Бу ыарьыттан аны төлөрүйэр биллибэт. Манан олобум бүтэн эрдэҗэ", - диэн ботугураата. Онтон түннүгүнэн былгыттар

усталарын көрө сытан тохтоло суох сангаран киирэн барда: "Оҗолорум аҗаларын, чугас аймахтарбын, оҗолорбун таннарбыт, атаҗастаабыт сидьин дьахтарбын. Сергей, Бүтүр, миигин бырастыгы тынын", - дииди оронго төкүнүйэ сылдьан дэлби ытаата.

Самолет көтөн тигиниир тыаһыгар уйдаран Наташа ийэтин санаабытынан утуктаан дьааһыйан ылла. Наһаа уһун, айантан олуһун сылайда. Ийэбин хайаан да эмтэтиэххэ наада дии саны-саны нуктаан утуян барда.

Муус устар 2016 с.

КҮННЭЙ

Кыракый Күннэй сарсыарда эрдэ уһугунна. Ыалдыа сытар ийэтин одулаан олордо. Ийэтэ ыалдьан оронтон турбатаҗа балайда буолла. Кыысчаан наһаа санааргыыр, ийэтэ үтүөрэрин кэтэһэр. Уруккутун курдук кини ийэтэ үөрэ-көтө сылдыан наһаа баҗарар. Күннэй аҗатын хоонньуттан туран, атафын өттүнэн орғууй сыллан оронтон түстэ. Баран ийэтин чааскытын ылла, оһоһо үөмөн тийээн чаанньыктан чааскыга чэй кутта уонна сэрэнэн ийэтин аттыгар баар олоппоско илдээн уурда. Күннэй төһө да сэрэммитин иһин ийэтэ син биир уһугунна уонна:

- Тоойуом, таһырдыа тыаллаах, үчүгэйдик танна сырыт, - диэн сибигинэйдэ. Ийэтэ оҗотун тардан ылан сыллаата. Кыысчаан саната суох ийэтигэр луосканан чэй иһэртэ уонна танаһын булунаан таннан букунайда. Күннэй күнү өйдүөбүттэн дьонноро манна олоролор. Өрүс

үрдүгэр, хойуу ойуур быһыгар, ким да соччо барбат-кэлбэт сиригэр. Дьонноро наар бултаан, балыктаан тахсаллар. Онон Күннэй бэйэтэ көнүл, дьаалатынан сылдыар. Кини таннан бүтэн баран, ийэтин иистэнэр дьааһыгыттан танас сыһын хомуйан ылан сиэбигэр угунна, онтон кыптыйы ылан баран, сэрэнэн ааны арыян таһырдыа табыста. Кырдык тыаллаах бабайы эбит. Маска ыйанан турар кыл илимнэ чопчу тийдэ уонна илим ситимин кырыян ылла. Онтон тыалтан саһан буоло хоспоххо киридэ. Оно олорон ситимнэ танас сыыстарын баайталаата. Ол баайарын тухары: "Ийэм үтүөрдүн уонна хаһан да ыалдыбатын, быраас түргэнник кэллин", - диэн ботугураан истэ, - Ийэм наһаа үтүөрүөн бажарабын", - дии-дии ытамныйыда. Харабын уутун туора соттоот, ситимин туштуунан таһырдыа табыста. Чугас турар кыра хатынҥа өр кичэйэн саламатын баайда. Уонна көрдөспүтүнэн барда: "Көрдөһөбүн, ийэм үтүөрдүн, аны хаһан да ыалдыбатын", - дии-дии бастаан маһыгар төнкөннөөтө, онтон төгүрүччү эргийэ сылдьан төнкөннөөн көрдөстө. Бүтэһигэр күнгэ туһаайан улаханлык сангаран көрдөстө. "Ийэм үтүөрдүн, туран хаамтын, быраас түргэнник кэллин, аны кини хаһан да ыалдыбатын", - дии-дии илиитин сыһын күнгэ уунна. Итини барытын, оботун сүтэрэн таһырдыа тахсыбыт аята саната суох көрөн турда. Онтон бүшпүтүн сэрэйэн оботун ыңгырда. "Тоойуом, киир тымныы, тыаллаах", - диэтэ. Күннэй ажатын көрөн, сүүрэн кэллэ.

- Ажаа, мин көрдөстүм, ийэбит үтүөрүө, быраас түргэнник кэлиэ дии? - диэн ажатыттан ыйытта.

- Үтүөрэн бөҕө буоллаҕа дии, эн көрдөстүн дии, - салгыы аята ыйытар, - Ити ким эйигин итинник көрдөһөргө үөрэттэ. Күннэй саннын ыгдах гынна, онтон: "Бэйэм", - диэтэ.

Дьыэбэ киирэн оронноругар хаттаан утуйардыы сыттылар. Күннэй санаатын толорбут, сылайбыт киһи быһыытынан сытаат, утуйан хаалла. Оттон аята уута көтөн хаалла уонна саныы сытта. Ити хаһаангыттан көрдөһүөм диэн саныы сылдыбыта буоллуйо? Биһиэхэ эһпэт эбит дии. Кинини ким үөрэпитин салама онорон көрдөһөн ыйаата. Оноофор улахан дьонно, биһиги, саламаны ыйыырбытын умнубушпуг ыраатта. Кини баара-суоҕа биэс саастаах. Муода да баар буолар эбит диэн улаханлык сөхтө. Уонна обото саһыл тыһа сажалаах, бэйбириэт тастаах сонун кэтэн, манган былаатын тууна баанан, сиидэс ырбаахыта тэлэбирээн, быкайкаан бэйэтэ, кыра хатын таһыгар, тоотоллон туран айылбаттан, күнтэн көрдөһө турара харабар бу көстөн кэллэ. Кини сөбүн, сана таһааран: "һы", - диэтэ.

ЭРЭЛ КЫЫМА

Биһиги чугас ыалбыт ажалара Дьокуускайга барбыта букатын ыраатта. Куорат дьахтарын ойох ылбыт үһү диэн сурах бөһүөлэги тэлийэ көттө. Дьонноро соһуйуу, сөбүү-махтайыы бөҕө буоллулар.

Миитиккэ куоракка баран баран

ууга тааһы бырахпыт курдук сүшүт диэн буолла. Кэргэнэ туох эрэ алдьархайыгар түбэстэ быһыылаах диэн куоракка көрдүү бараары сылдыбыта. Марыына сураһан-сураһан билбитэ, сiestэрэ Натааһа кинини биир дыхтары кытта маһаһынтан миэбэл атыылаһа сылдыбарын көрбүт. Ол аата хайдаһый, кырдык дыхтардаммыта буолуо дуо диэн Марыына олунун диэн хомойдо, оччо үчүгэйдик сылдыбар эээри саатар оҕолорун кытта кэпсэһтэт дии саныыр. Мантан антах хайдах буолабыт. Оҕолор үөрэнэллэригэр ким көмөлөһөр. Хайа уонна дьоннор сангаларын элэрэ. Бу сааты-сууту, эс сымыйа, кэлэр ини дии санаталаата. Түннүгүнэн көрбүтэ, үс саастаах кыһа оонньуу сылдыахтыыр. Бу туох үлүгэрэй, эмискэ 3 оҕобунаан тулаайах буоллубут дуо? Оҕолорбун дьоннор атаһастыахтара, аҕалара суох диэн. Оо, дьэ кырдык буоллабына хайдах тыыннаах аҕалаах сылдыаннар тулаайах буолуохтарай. Иэдээн бөбөнү онорбут акаары киһи дии санаталаата. Оҕолоро суохтарыгар, диванга олон дэлби ытаата.

Сотору буолаат оҕолоро ботугураһан киридилэр. Ийэлэрэ оҕолорун көрөөт аһынан сүрүбэ нүүөлүйдэ. Кыһа Сардаана кириээт: "Ийэ, хоско кириэххэ", - диэтэ. Хоско кириээт ботугураан санарда: "Сашаны уолаттар күлүү гыммыттар, аҕан сана кэргэннээх үһү диэн. Саша уолаттары кытта охсуһа сылдыбарын тутан ажаллым", - диэтэ. Марыына саамай куттанара оҕолорум быһыылара-таһаалара алдыһа диэн. Ийэлэрэ барахсан

кэлиэх-барыах сириҥ булбата. Онтон өй ылан уолун ыга кууһан олон: "Тоойуом, сымыйа, аҕабыт кэлиэ, уоскуй", - диэхтээтэ. Эмискэ ойон турда да ас астаан барда. Оҕолорун аралдыгытаары кинилэри соруйсан кириэн барда. Сардаана ийэтин аһынан илин-кэлэн түсүһэн ас араһын астыырыгар көмөлөһө сырытта. Оннооҕор, үс саастаах кыыстара чумпуран дьоннорун сирэйдэрин-харахтарын кэтиир. Аҕатын ахтан өрүү сымыйанан телефонунан кэпсэтэ: "Папа, хаһан кэлэбин. Мин эйигин аһынным. Наһаа таптыбын", - диэхтиир.

Арай биридэ Марыына таһырдыатан кирибитэ, кыра кыһа Света телефонунан кэпсэтэ турар эбит: "Папа, баһаалыста, кэл, мин эйигин таптыбын. Мама баар дьэтигэр". Марыына телефон трубкаһын түргэн үлүгэрдик ылан кулгаабар таһайда. "Марыына, күнүм-ыйым дорообо, наһаа да аһынным эһигини, мин Митииккэбин", - дири санганы иһиттэ. "Хайа, бачча тухары хаһна сылдыаһын?" - диэн Марыына үүйэ-хаайа тутта. "Балыйаннар, икки ыйы быһа милицияҕа сыттым. Барыта үчүгэй, киһини өлөрбүт киһилэрин буллулар. Дьэиэбэр барыаһын, харчым суох", - дири сангатын истээт Марыына үөрэн хараһыттан уу-хаар баста. "Харчы ыһтан бөбө, күт", - диэтэ. Түргэн үлүгэрдик телефон трубкаһын уурабууста. "Ол иһин даһаны, биһиги аҕабыт, оннук куһаһан киһи буолбатах", - диэн сана аллайда. "Бу үөрүүнү, бу дьолу. Харчы ыһтан бөбө", - дии-дии харчыһын утууар хоһуттан кириэн ылла уонна бэрт ыксалынан чэпчики баһайытык тэ-

лээрэн, мичээрдии-мичэрдии дьиэ-тхтэн тахсан барда.

САҢЫЛ УОННА ЭҢЭ

(Остуоруйа)

Хаһан эрэ өрдөөбүтэ эһэ, саһыл, бөрө уонна куобакчааннар буоланнар бары бииргэ чугас-чугас ыаллыы олоруттар. Саһыл онон-манан күүлэйдээн ыраах-ыраах сирдэринэн айаннаан сайын хайдах ааспытын билбэккэ хаалбыт. Ол тухары чугас билэр кыылыртыттан харчы бөбөнү исэ ылан моонньоох төбөтүгэр диэри иэскэ кирибит. Онтун отой улаханна уурбакка көрүлүү сылдыбыт.

Кырыа кыһын кыһарыйан кэлбитигэр, иэстээхтэр иэстэрин ирдэспиттэр. Саһыл төлүн баҕарбатах. Араастаан албыннаан кинилэртэн кута көтө сылдыбыт. Сайынныттан ордубут иэһин харчытын холбуйаҕа хатаан ууруммут уонна түөһүн өтөтөн үптээх харчылаах саһыл быһыытынан кизбирэ туттуммут. Киниэхэ исэ биэрбит кыылылар айдаан бөбөнү тарпыттар. Муста-муста саһылга суоһаммыттар да, саһыл мүөттээх тылынан ньылбаарытан тохотон кэбиспит. "Улахан иэдээн миэхэ баар. Кыһын буолла отгор маһым мэлигир, тонгон өлүм, ханна да ас буһарынар сирим суох, ачыктаатым", - диир. Чугас ыала эһэ көрө-көрө аһынар бөрөбө этэр: "Ити саһылга көмөлөһүөх", - диир. Онуоха бөрө эппиэттиир: "Кини курдук сайыны быһа күүлэйдэбит ким да суох, наар албын-түөкэй буола сылдыбатын, мин көмөлөспөшүн", - диир.

Эһэ өстүбэһи бөрөнү истэн кириэн утуйан хаалар. Арай сарсыарда эһэ утуйан турбута кыһынныга анаан мастаммыт маһын анара суох буолан хаалбыт. Көрбүтэ, саһыл эрэ дьиэтин турбатыттан буруо унаарыйар, дьиэтитэн ас сыта дыргыйар. "Аһаа, түөкүн, маспын кини таспыт", - диэт эһэ саһылга дьиэтигэр көтөн түһэр. "Түөкүн, маспын аҕал, сибилигин", - диир эһэ саһылга. Саһыл: "Хайдах буоллун, миэхэ ити маһы хахай биэрбитэ", - диир уонна тылбаарыччы көрөн кэбиһэр. Эһэ истибэтэҕин истэн бөтөн хаалар, онтон өй ылан: "Хахай ол ыраах тумулга олоорор дии. Ити икки ардыгар ыраах баҕайы сиртэн маһы хайдах аҕалбыт үһүгүн, түргэнник маспын аҕал", - диэн эһэ кыһыран бурҕайан турар. Саһыл: "Итэҕэйбэт буоллаххына хахайтан баран ыйыт, - диир уонна үөннээх баҕайытык көрөр, - Мин эйигиттэн уорбатабым, төлөөбүшпүн, маспын да биэрбөспүн", - диир. Эһэ абаран саһыл дьиэтин үрэйиэн баҕаран баран тохтуур. Баҕар, саһыл хахай туһунан мээнэбэ эппэттэбэ буолуо, улахан улуу айдааны тардыам диэн эһэ дьиэтигэр тахсан маһын кэтээн сытар.

Саһыл эһэ маһын кэтиирин билэн, куобактары тыгытарга сананар. Кинилэри атаҕастаатахпына кини тулуйбата чаччы, оччоҕо хахайга үнсэн кэһэттэриэм дии саньыр. Ити бириэмэбэ эһэбэ үүс кэлэн күүлэйдээн барар. Кини саһыл албынын, сымыйаччытын билэр буолан, этэр: "Олох наадыһыма, кини кубулҕатыгар. Араастаан кириэ-тахса сатаан баран хорғуйан, тонгон

эйигиттэн син биир көмөлөс диэн көрдөһүө". Хата, атын кыыллары кытта кэпсэтэн маскын саһылга төлөттөр, кэһэйдин диир.

Биирдэ эһэ сарсыарда эрдэ уһуктан турбута саһыл куобахтары ангардастыы түүрэйдии, уйаларыттан үүртэлии, талбытын таннары анһа, түбэспитин түгнэри анһа сылдыарын көрбүт. Сирдэрин-уоттарын үрэйэн, астарын ангардастыы аһаан киэбирэ сылдыар эбит. Эһэ туран: "Тохтоо, бу тугуй, ангардастыы барыма эрэ. Куобахтар, мин сирим киэн миэхэ кэлин. Саһыл манна кэлиэн да хампы тэпсиэм эйигин", - диир. Куобахтар куотан кэлэннэр эһэ кэннигэр саһаллар. Онно тураннар хаһытыһыллар: "Саһыл сирбитин ажал"- диэн. Бөрө айдааны истэн кэлэр. "Саһыл наһаалаама эрэ, эн ити сылдьан мин бас билиибэр киирэннин саһыл аатыттан аһайабын", - диэн бөрө бардыгыһын, - Ол эн ыраах баар хахайын эйигин куруук көмүскүө суоҕа. Биһиги бөрөлөр да, тыа кыыллара да элбэхпит, оннообор кутуйахтар эйигин үгсэллэр". Саһыл онуоха: "Чэ, тойон эһэ, маһын анарын харчытын билигин биэриэм, онтон ордугун сотору төлүөм, куобахтар баҕабыт хоту сиргитин ылын". "Онтон биһиги иэспитин хаһан биэрэбин?" - диэн кутуйахтар хаһытыһыллар. "Иэстээхтэр иэскитин билигин да ылын", - диэн баран саһыл өһүргэнэн түргэн баҕайытык куйбарыс гынна хаалар. Куобахтар үөрэн-көтөн дойдуларыгар төннөллөр. Ити курдук тыа кыыллара түмсэн саһылы үөрэтэн турардаахтар да кини төрүт майгытын-сигилитин кыайан булгуруппатахтара. Саһыл ойуур үрдүнэн улахан айдааны таһараары син биир

киирэ-тахса сылдыбыта. Ойуур иһинээби сорох кыыллар хал буоланнар кини этэр санатыгар отой наадыйбат буолбуттара. Оттон улахан кыыллар саһыл ити сылдьан улахан айдааны таһаарыа диэн дыксинэ саныыллара.

ҮҮҮҮЭЭННЭР

Былыр биир киһи ойуур устун баран испит. Арай туран ол баран иһэн эмискэ сир хайаҕаһа баарынан аллараа дойдуга түһэн хаалбыт уонна биир саха ыалын балаҕаныгар баар буола түспүт. Көрбүтэ бэйэлэрин дылэлэрин уоттарын үчүгэй баҕайытык дыһанан-көрүнэн олоор ыаллар эбит.

Биир кыраһыабай баҕайы эдэр кыыстаахтарын уол көрөөт сөбүлээбит. Дыкитигэ диэн дылэлээхтэр кинини отой билбэттэр да, көрбөттөр да эбит. Түүн буолбутугар уол туран кыыс хоонньугар киирэр. Кыыс кини чугаһатабын аайы үөһэ сангата үөһээ, аллара сангата аллараа буолан ынчыктаан, айыкалаан улаханлык ыалдыбыт. Ол аайы ийэлээх аҕата түүнү быһа төттөрө-таары кыыстарын ыарылаан сүүрэн тахсыбыттар.

Сарсыарда тураннар ойууну ынгыран кыыстарын эмтэспиттэр. Ойуун этэринэн абааһы буулаабыт диэн буолбут. Биир атыыр оҕус сүөһүнү өлөрөннөр тириитин сүлэ охсоннор онно абааһы уолун олордоннор дойдутугар утаарарга диэн буолбут. Ойуун түүннээх күнү быһа кыыран уолу ол тириигэ олордон үөһээ дойдутугар атаарбыт. Уол дойдутугар баар буола түспүт. Дэлби үөрбүт. Сатыы барыахтаах сиригэр

баран истэбинэ арай муннун хаана барбыт. Аттыгар күөл баарыгар киирэн муннутун хаанын сууммут, онтон чутас турар оту ылан муннугар бүөлүү уктубут. Салгыы баран истэбинэ кулгааба барыны-бары истэр буолан хаалбыт. Арай иһит-тэбинэ тулалыыр айылҕата: мастар-оттор, кыыллар, чыгычаахтар, оннооҕор күөл уута киһилии сангарарын истибит. Аара баран иһэн муннун хаана бүппүтүн сэрэйдэн бүөлэммит отун ылан быраҕан кэбиспит уонна салгыы баран испит. Арай тулатыгар туох да, ким да сангарбат буолан хаалбыт. Уол төттөрү баран муннугар уктубут отун көрдөөбүт да булбатах. Күөлгэ киирэн от ылан муннугар уктан көрбүт да туох да иһилибэтэх. Хайыаҕай уол салгыы дьиэтин диэки бара турбут.

Биир саха ыала улахан баҕайы алааска байан-тайан олорбуттар. Кинилэр үс кэрэ кыргыттара улаатаннар эргэ тахсар кэмнэрэ тийэн кэлбит. Ол да буоллар үһүн тыллара былдыры буолан балайда өр кыайан эргэ тахсыбакка олорбуттар. Ажалара онон-манан, ыраах сирдэринэн эргийдэлээн, уолаттары булуталаан сыбааттаһан көрбүт да, туһа тахсыбатах.

Арай биирдэ ыраахтан айаннаан ааһан иһэр уол кыргыттары көрөн ааһарга, сатаннабына кэргэн кэпсэтэргэ санаммыт. Дьиэлээхтэр уолу көрсөөрүлэр тэринии-хомунуу бөҕө буолбуттар. Кыргыттар сууммуттараааммыттар, баар-суох мааны танастарын кэтэн киэргэммиттэр. Ийэлээх ажалара кинилэри үөрэтиитакыйы бөҕө буолбуттар:

- Олох сангарыманг, төбөүтүн

тонхоннотоорун, сөбүлэхэр буоллахытына, - диэн ажалара сөмүйөтин чочонноптут. Күүтүүлээх ыалдыттар кизэхелик тийэн кэлбиттэр. Дьиэлээхтэр ыалдыттары маанылаан аһатан-сиэтэн бараннар кыргыттары ыгыран уол иннигэр олортообуттар. Уол ыйыттабын аайы кыргыттар тонхох гынан эппиэттээн испиттэр. Арай эмискэ хантан кэлбитэ биллибэккэ күөска кэлэн сойбут хобордооҕу салаан киирэн барбыт. Улахан кыыс соһуйан: “Куокка хобойдообу салыаата”, - диэн сана аллайбыт. Иккис кыыс: “Хотуйой, эйигин аҕань сангайаай диэбитэ дуо?” - диэн мөнүттүбүт. Онуоха туран үһүс кыыс: “Хата, мин сангайбакка ойойобуун, ойойобун”, - диэбит. Ыалдыт уол туран дьиэлээхтэри кытта быраһаайдаһан, махтанан баран тахсан барбыта үһү.

СҮРЭБИМ ҮӨРҮҮНЭН ТУОЛЛУН

Үүнэр күнү үөрэ көрсүүм,
Кэрэҕэ, олоххо дьулуһуум.
Баай дууһам ыраахха көтөн
Сүрэбим үөрүүнэн туоллун.
Ып-ыраас өй-санаа кууһан
Чэгиэн-чэбдик өрүү буолуум.
Тулабар сырдыгы сыдыайан
Эйэҕэс мичээрдээх буолуум.
Бар дьоммор үтүнү тосхойон
Дьол диэни толору билиим,
Кып-кыра оҕону көтөбөн
Күн ийэ буолан эргиллиим.
Эйэҕэс мичээрдээх буолуум
Бар дьоммор үтүнү тосхойон
Дьол диэни толору билиим,
Кып-кыра оҕону көтөбөн
Күн ийэ буолан эргиллиим.

*Ийэм Гуляева
Варвара Ивановна.*

*Абам Лиханов
Никанор Петрович.*

Олобум эрэллээх аргынынаан Аполлонов Тимофей Афанасьевичтын.

*Дойдум, Бэстээбим
дьонун кытта.*

*Бииргэ устудьуоннаабыт
эдэр сааһым доботторо.*

ИЙИНЭЭБИТЭ

<i>Дьоллоохпун</i>	3
<i>Сэрэнэн эн миигин кууһуобун</i>	3
<i>Ийэбин көрбөтөбүм өр да буолла</i>	3
<i>Айылба, дыкти модун сүдү күүскэр</i>	3
<i>Бу сиргэ эмискэ элэс гынан ааһыабым</i>	3
<i>Күрэстэһии</i>	4
<i>Эргилли</i>	4-5
<i>Ыйданга көмүс уотун сэрэнэн</i>	5-6
<i>Билбэт киһим</i>	6-7
<i>Үтүө санаа</i>	7-8
<i>Кэһии</i>	8
<i>Киһи (Санаалар)</i>	8-9
<i>Тураах уонна куобах (Үгэ)</i>	9-10
<i>Саһыл уонна хотой (Үгэ)</i>	10-11
<i>Ымыы чыычаах (Үгэ)</i>	11
<i>Хотойдор уонна манган тураах (Остуоруйа)</i>	12
<i>Пенсия</i>	12-13
<i>Кыраһыабай Марфа</i>	13-20
<i>Күннэй</i>	20-21
<i>Эрэл кыыма</i>	21-22
<i>Саһыл уонна эһэ (Остуоруйа)</i>	22-24
<i>Үһүйээннэр</i>	24-25
<i>Сүрэбим үөрүүнэн туоллун</i>	25

Аполлонова Варвара Никаноровна
СҮРЭБИМ ҮӨРҮҮНЭН ТУОЛЛУН

Редактор-директор Матвеев А.Ф.
Редактор Матвеева С.А.
Комп. верстка, дизайн, обложка
С.С. Захаров.
Печатник Иванова А.П.

Подписано в печать 07.07.2016 г. Формат А5
Тираж 50 экз.

Отпечатано в АУ “Редакция газеты
“Новости Жиганска”-”Эдьигээн сонуннара”
678330, с. Жиганск, Жиганский национальный
эвенкийский район РС(Я)
ул. Октябрьская, 20, тел/факс 8-411-64-21-511,
e-mail: redakcy@zhig.sakha.ru

“Айылыңа, дыйкпы модун сүдү күүскэр
Сүгүрүйүбүн көңүл эйем дийинэр”.

“Бар дөөмүр үтүөнү тосхойгон
Дьол дээни толору билим,
Кып-кыра оёну көтөзөн
Күн ийэ буолан эриллим”.

“Кини олозо, дьылзата араастаах, сорозор эн
олох билбэт киниң олоххор сүрүн суолталаах,
наадалаах буолан хаалыан сөп”.

“Билигин бу олофон саныбын ээ, дөбөнөр
сорозор бэйэ-бэйэлэринэр таңара эбэтэр аанньал
буолаллар”.

“Айылыңа киниэхэ эрэ дийиң өйү-санааны үктүтүп
үмнүө суохтаахпыт, онон өйү-санааны сөптөөхтүк
субастаахтык туһанаар көскүлүөх суол”.

Кини олозо быстах түгэнтэн туһар, ол иһин
биллибэккэ аһар. Ол айылыңа сокуона буларын
эрдэттэн өйдүөр улахан суолталаах.